

EOAK/2264/2019

3.8.2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Heli Karjalainen-Michael

Jälkihuollon järjestäminen ja sosiaalityöntekijän menettely

1 KANTELU

Kantelija arvosteli X:n kaupungin sosiaalipalveluiden menettelyä hänen jälkihuoltonsa järjestämisessä.

Kantelija kertoi kokeneensa, ettei hänen tarpeitaan ja toiveitaan ole kuultu hänen jälkihuoltonsa järjestämiseen liittyen.

Kantelija kertoi, että hänellä on päätös, jonka mukaan hänen entisen sijaisperheen kanssa tehtyä sopimusta kantelijalle annettavasta tuesta jatkettaisiin toistaiseksi. Kantelija ihmetteli, miksei sopimusta kuitenkaan jatkettu, vaikka hän toivoi, että sitä ”jatkettaisiin ainakin, kunnes kirjoitukset ovat ohi”.

Kantelija kertoi myös, että hän on 24.3.2019 lähettänyt X:n sosiaaliviranomaiselle viestin, jossa hän on pyytänyt, että kantelijan entinen sijaisperhe voisi toimia yhä virallisesti kantelijan sijaisperheenä jälkihuollon ohjaajan sijaan.

Kantelijan mukaan tapaamisten sopiminen jälkihuollon ohjaajien kanssa on ollut hankalaa, sillä työntekijä on vaihtunut usein.

Kantelijan mukaan hän ei pyynnöstään huolimatta saanut sosiaalitoimelta selkeää, asianmukaista tietoa ja itsenäistymisvarojen käytöstä. Kantelija kertoi myös, että hänelle oli jäänyt tunne, etteivät itsenäistymisvarat ole hänen käytettävissään.

Kantelija kertoi vielä, että hän on saanut perhe-eläkkeet kokonaisuudessaan itselleen. Kantelijan mielestä hän on tämän vuoksi joutunut maksamaan monia asioita itse, kuten esimerkiksi autokoulun ja ylioppilaskirjoituksiin liittyvät kustannukset.

Lisäksi kantelija kertoi kirjoituksessaan, ettei hän tiedä onko hänelle tehty jälkihuoltosuunnitelmaa.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta pyydettiin X:n kaupungin sosiaalipalveluista selvitystä asiasta. Saatu selvitys on tämän päätöksen liitteenä.

3 RATKAISU

3.1 Jälkihuoltosuunnitelman laatiminen

3.1.1 Oikeusohjeet

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (sosiaalihuollon asiakaslain) 5 §:ssä on säädetty viranomaiselle kuuluvasta selvittämisvelvollisuudesta. Tällä viranomaiselle kuuluvalla velvollisuudella edistetään osaltaan osallistumisoikeuksien toteutumista. Säännöksen mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.

Säännöksessä on korostettu vielä sitä, miten selvitys on annettava. Säännöksen 2 momentin mukaan selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on säännöksen 2 momentin mukaan annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

Lastensuojelulain 30 §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma.

Samana säännöksen 5 momentin mukaan jälkihuollossa olevaa lasta tai nuorta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle tai nuorelle ja hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaaville.

Sijaishuollossa olleella lapsella on lastensuojelulain nojalla oikeus jälkihuoltoon sijaishuollon päätyttyä. Lastensuojelulain 75 §:n mukaan kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitettun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Vuoden 2020 alusta voimaan tulleen lastensuojelulain muutoksen johdosta velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta.

Lastensuojelulain 76 §:n mukaan kunnan on järjestettävä jälkihuolto lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin perustuva *30 §:n 4 momentin mukainen asiakassuunnitelma* huomioon ottaen tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin tämän lain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 54 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään.

3.1.2 Asiassa annettu selvitys

Kantelija kertoi kirjoituksessaan, ettei hän tiedä, onko hänelle tehty jälkihuollon asiakassuunnitelma tai sopimusta jälkihuollosta.

Kantelija on myöhemmin 3.3.2020 lähettänyt oikeusasiamiehen kansliaan lisäkirjoituksen, jossa hän kertoo käyneensä keskustelun jälkihuollon ohjaajan kanssa. Lisäkirjoitukseen on liitetty sosiaaliohjaajan viesti, jossa hän toteaa seuraavaa: "Huomasimme sos.tt kanssa ettei sinulle ole jälkihuollonsuunnitelmaa tehty, joten ilmoitatko milloin tännepäin tulet, niin katsotaan aika tapaamiselle ja suunnitelman teolle."

Kantelija on myöhemmin myös ilmoittanut, että hänelle on tehty jälkihuollon asiakassuunnitelma lähettämäni selvityspyynnön jälkeen vasta 24.3.2020.

Lisäksi kantelija ilmoitti, että X:n sosiaaliviranomainen oli kantelijalle lähetetyssä viestissäertonut ymmärtäneensä, että kantelijan ja sosiaaliohjaajan 23.7.2019 pidetty tapaaminen olisi ollut asiakassuunnitelmaneuvoittelu. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijä oli merkinnyt 24.3.2020 tehtyyn asiakassuunnitelmaan, ettei kyseessä ole nuoren ensimmäinen asiakassuunnitelma.

X:n kaupungin antaman selvityksen mukaan kantelijalle on laadittu jälkihuollon asiakassuunnitelma keväällä 2018. Selvityksen mukaan X:n sosiaalitoimessa ei ole tietoa siitä, miksi asiakassuunnitelmaa ei ole päivitetty. Selvityksen mukaan "Nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä on jäänyt toukokuussa virkavapaalle ja palaa töihin syyskuussa 2019". Selvityksen mukaan "nuoren tilanteen ollessa tasapainossa ei sosiaalityöntekijän sijainen ole lähtenyt suunnitelmaa päivittämään".

Selvityksessä todetaan asiakassuunnitelman osalta lisäksi, että "asiakassuunnitelma olisi tullut päivittää, mutta sekin on jäänyt kirjaamatta". X:n kaupunki kertoo kiinnittävänsä asiaan jatkossa enemmän huomiota.

3.1.3 Asian arviointi ja johtopäätökset

Minulle toimitettujen asiakirjojen perusteella kantelijan sijaishuolto on päätynyt hänen tultuaan täysi-ikäiseksi 5.2.2018.

Huostassapidon jälkeen kantelija on siirtynyt lastensuojelulain tarkoittamaan jälkihuoltoon. Kantelijalle onkin tehty päätös 1.4.2017, jonka mukaan jälkihuolto myönnettiin ajalle 1.4.2017 – 5.4.2021. Päätöksen mukaan jälkihuollon ohjaajan tapaamiset alkoivat 17-vuotiaana ennen täysi-ikäisyyttä. Varsinaisen lastensuojelulain tarkoittaman jälkihuoltosuunnitelman asemasta kantelijalle oli tehty lastensuojelulain mukainen sijaishuollon asiakassuunnitelma 6.2.2018.

Kantelukirjoituksesta ja siihen liittyvistä asiakirjoista ilmenee, että kantelija on muuttanut opiskelemaan --- syksyllä 2019.

Kantelija on ollut jälkihuoltoonsa liittyvissä asioissa varsin aktiivinen. Hän on ollut säännöllisesti yhteydessä sosiaaliohjaajan ja asioistaan vastuussa olevaan sosiaalityöntekijäänsä.

Totean, että jälkihuollon järjestäminen ja sen sisältö perustuvat lastensuojelulain 76 §:n ja 30 §:n 5 momentin mukaan lapsen ja nuoren kanssa laadittavaan jälkihuoltosuunnitelmaan. Jälkihuoltosuunnitelmasta tulee ilmetä, miten ja millaisia palveluja nuorelle on tarpeen järjestää.

Suunnitelmaan tulee myös merkitä nuoren mahdollinen erityisen tuen tarve. Lisäksi suunnitelmaan tulee kirjata nuoren oma käsitys palvelujen tarpeesta ja niistä palveluista ja erityisestä tuesta, jotka hänelle tulisi järjestää.

Kantelijan kirjoituksen perusteella vaikuttaa siltä, että kantelijalle on jäänyt epäselväksi, onko 6.2.2018 tehty asiakassuunnitelma ollut jälkihuoltoa koskeva suunnitelma. Epäselvyyttä on ilmeisesti ollut omiaan lisäämään suunnitelman virheellinen otsikko, jonka mukaan kyseessä on ollut ”LSL Sijaishuollon asiakassuunnitelma”.

Vaikka asiassa annetun selvityksen perusteella X:n sosiaalitoimi on katsonut kyseessä olleen jälkihuoltosuunnitelma, tämä olisi tullut myös kertoa kantelijalle siten, että hän olisi tämän ymmärtänyt. Mielestäni asiakirjasta ei välittynyt riittävän selkeästi, mikä ero tällä 6.2.2018 tehdyllä suunnitelmalla oli jo aikaisemmin tehtyihin sijaishuollon aikaisiin asiakassuunnitelmiin. Lisäksi kantelija on myöhemmin saanut ristiriitaista tietoa siitä, minkä asiakirjan X:n sosiaalitoimi itse katsoo olleen kantelijan jälkihuollon asiakassuunnitelma.

Kantelijalle on tehty seuraava jälkihuoltoa koskeva asiakassuunnitelma yli kahden vuoden päästä, eli 24.3.2020. Suunnitelma on laadittu vasta kantelijan kantelukirjoituksen ja sen johdosta lähettämäni selvityspyynnön jälkeen. Tämä asiakassuunnitelma on nimetty asianmukaisesti otsikolla ”Lastensuojelun jälkihuollon asiakassuunnitelma”.

Minulle toimitettujen asiakirjojen ja selvityksen perusteella näyttää siltä, että kantelijalle on tehty sisällöltään ainakin jossain määrin jälkihuollon asiakassuunnitelmaa vastaava suunnitelma jo 6.2.2018. Tuolloin asiakassuunnitelmaan on kirjattu, että ”Sijaisvanhemmille tehdään uusi sopimus [kantelijan] muuttaessa omaan asuntoon ja sijaisvanhempien tuen jatkuessa”. Suunnitelmasta syntyy kuitenkin vaikutelma, ettei kantelijan jälkihuollon tukitoimien järjestämisestä ja niiden laajuudesta oltu sovittu asiakassuunnitelman neuvottelussa kuin kesäkuuhun 2018 saakka.

Korostan, että jälkihuolto on kantelijalle kuuluva erityinen oikeus (subjektiivinen oikeus), jota kunta järjestää palveluna ja tukitoimenpiteenä määrärahoista riippumatta. X:n kaupungin on siis tullut järjestää jälkihuoltoa kantelijan jälkihuollollisen tarpeen edellyttämässä laajuudessa. Jälkihuollon palveluista ja tukitoimista olisi tullut sopia ja niitä suunnitella kantelijan kanssa yhteistyössä jälkihuoltosuunnitelmaa koskevissa neuvotteluissa.

Koska jälkihuollon järjestäminen perustuu oleellisesti jälkihuoltosuunnitelmaan kirjattuun, sosiaaliviranomaisen on huolehdittava siitä, että suunnitelma päivitetään ja tarkistetaan riittävän usein. Jälkihuoltosuunnitelma tulee päivittää erityisesti kantelijan elämäntilanteen ja tuen tarpeen muuttuessa, sekä silloin, kun tuesta on sovittu vain lyhyeksi aikaa kerrallaan.

Totean edelleen, että palvelujen järjestämiseksi ja nuoren oikeuksien toteuttamiseksi on jälkihuoltosuunnitelman merkitys keskeinen. X:n kaupunki on laiminlyönyt kantelijan jälkihuoltosuunnitelman päivittämisen, jolloin jälkihuollon toteuttaminen ei ole perustunut nuoren ja sosiaalitoimen tekemään yhteiseen pitkäjänteiseen suunnitelmaan. Näin ollen katson, ettei X:n kaupunki ole huolehtinut kantelijan jälkihuolto-oikeuden toteutumisesta eikä kantelijan osallistumisoikeuksien toteutumisesta siten kuin lastensuojelulaissa ja sosiaalihuollon asiakaslaissa asiasta säädetään. Menettely on saattanut vaarantaa kantelijan jälkihuollollisten oikeuksien toteutumisen.

3.2 Jälkihuollon järjestäminen ja tukitoimet

Sijaishuollossa olleella lapsella on lastensuojelulain nojalla oikeus jälkihuoltoon sijaishuollon päätyttyä. Lastensuojelulain 75 §:n mukaan kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitetun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Vuoden 2020 alusta voimaan tulleen lastensuojelulain muutoksen johdosta velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta.

Lastensuojelulain 76 §:n mukaan kunnan on järjestettävä jälkihuolto lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin perustuva 30 §:n 4 momentin mukainen asiakassuunnitelma huomioon ottaen tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin lastensuojelulain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 54 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään.

Kantelija kertoi, ettei hän tiennyt miten X:n kaupungin sosiaalityö voisi järjestää jälkihuollon tukitoimia niin, että hänen entisen sijaisperheensä asema tuen tarjoajana olisi ollut viranomaisen vahvistama.

X:n kaupungin antaman selvityksen mukaan nuoren täytettyä 18 -vuotta jälkihuollon ohjaus järjestettiin sijaisperheeltä nuoren asuessa heidän luonaan. Selvityksen mukaan ”nuoren muutettua asumaan omilleen, sopimusta jälkihuollon ohjauksesta jatkettiin entisen sijaisperheen kanssa, jolloin myöskään ei ollut tarvetta kaupungin jälkihuollon tapaamisille”. Selvityksessä todetaan, että ”Sopimuksen päätyttyä [sijaisperheen] kanssa syksyllä 2018 nuori tapasi silloisen jälkihuollonohjaajan lokakuussa ja seuraava tapaaminen oli sovittu joulukuulle”.

Kantelijalle on tehty 9.2.2018 päätös, jonka mukaan nuori sijoitetaan jälkihuollon sijoituksena 25.2.2018 – 5.6.2018 hänen entisen sijaisperheensä luokse. Kantelijalle on myös tehty päätös 2.3.2018 ajalle 5.2.2018 – 30.6.2018, jonka mukaan nuori on sijoitettuna jälkihuollon sijoituksena sijaisperheeseen 30.6.2018 asti. Jälkihuollon sijoitus on päätetty 30.6.2018, jolloin kantelija on ilmeisesti muuttanut omaan asuntoon.

Edellä mainituissa päätöksissä todetaan muun muassa, että ”Nuori saa tukea itsenäistymiseensä sijaisperheeltä” ja että ”Nuori hyötyy vielä sijaisperheen vanhempien tuesta”.

Kantelija on tehty vielä myöhemmin lastensuojelulain 76 §:n mukainen jälkihuollon sijoitus 1.8.2019 – 31.8.2019 väliseksi ajaksi hänen entiseen sijaisperheeseen, jonka jälkeen kantelija on muuttanut --- opiskelemaan. Kyseessä olevien kahden jälkihuollon sijoituspäätösten mukaan ”Nuori saa tukea itsenäistymiseensä sijaisperheeltä”.

Lisäksi kiinnitin huomioni asiassa siihen, kantelija on ottanut jälkihuollon tukitoimien järjestämiseen liittyviä asioita esille tavatessaan X:n kaupungin jälkihuollon sosiaaliohjaajaa. Esimerkiksi asiakasasiakirjakirjauksen, joka on tehty 15.1.2019 mukaan kantelija oli kertonut pohtineensa, ”onko jälkihuollon kautta voimassa ”tukisopimusta” kun [kantelija] vierailee perheessä, ja sijaisperhe saisi tapaamisesta ”korvauksia” ikään kuin tukiperheenä toimimisesta”. Kirjauksen mukaan sosiaaliohjaaja on luvannut selvittää asiaa sosiaalityöntekijän kanssa. Kirjauksista ei kuitenkaan käy ilmi, että sosiaaliohjaaja olisi palannut asiaan enää tämän jälkeen.

3.2.1 Asiassa 8.4.2019 pidetty neuvottelu

Kirjoituksessaan kantelija kertoi erityisesti 8.4.2019 pidetyn neuvottelun tapahtumista. Kantelija oli toivonut neuvottelua siitä syystä, että sijaisperheen asema jälkihuollon järjestämisessä olisi tullut viranomaisten vahvistamaksi.

X:n kaupungin antamassa selvityksessä todetaan, että palaveri (8.4.2019) pidettiin nuoren pyynnöstä ja palaverissa ”arvioitiin tarvetta jälkihuollon ostamiseen entiseltä sijaisperheeltä”. Selvityksen mukaan ”yhteisesti oli todettu nuoren arjen sujuvan hyvin ilman erityisen tuen tarpeita”. Selvityksessä todetaan edelleen yleisesti, että ”Ohjausta ostetaan tilanteessa, missä nuoren yksilöllinen tarve sitä vaatii eli nuorella on palvelun tuen tarpeita eikä jälkihuollon ohjaajilla ole mahdollisuutta riittävän intensiiviseen tukeen”.

Selvityksen mukaan ”Nuoren kohdalla säännöllisille tapaamisille ei nähty tarvetta eikä sijaisperheestä tehtävälle työskentelylle pystytty asettamaan tavoitteita nuoren elämän sujuessa hyvin”. Palaverissa oli todettu, että X:n kaupungin sosiaaliohjaaja auttaa kantelijaa niissä asioissa, joissa hän tarvitsi kuten ulkomaille opiskelemaan muuttoon liittyvien taloudellisten asioiden selvittämisessä.

Kantelijan kirjoitukseensa liittämän viestin mukaan hän oli ennen kyseessä olevaa neuvottelua 24.3.2019 lähettänyt viestin X:n sosiaaliviranomaiselle. Viestissään hän oli toivonut, että hänen jälkihuoltonsa palvelut siirrettäisiin hänen entisten perhehoitajiensa hoidettaviksi. Siihen 26.3.2019 annetun vastauksen mukaan X:n kaupungin sosiaalityöntekijä on kirjoittanut kantelijalle viestissä, että ”On mahdollista että [perhehoitajalla] olisi ohjaus ja siitä tehdään täällä virallinen sopimus, mutta siitä pitää sopia yksityiskohtaisemmin”.

Asiasta on ollut ilmeisesti tarkoitus keskustella tarkemmin 8.4.2019 pidetyssä neuvottelussa.

Kyseessä olevasta tapaamisesta on tehty kirjaus kantelijan asiakasasiakirjoihin 6.6.2019. Asiakasasiakirjakirjauksen mukaan X:n sosiaalitoimi on todennut, että ”jälkihuolto ei ole mahdollista toteuttaa täysin sijaisperheen kautta, koska mm. taloudellinen tukeminen ja kertymien maksaminen tapahtuvat yhteistyössä jälkihuollon ohjaajan kanssa”. Lisäksi perhehoitaja on neuvottelussa kertonut, että ”[nuori] on heille kuin oma lapsi ja heidän yhteydenpitonsa ei ole kiinni heille maksettavista korvauksista”. ”[Kantelijalta] kysytty häiritseekö häntä jotenkin se, että [entiselle sijaisperheelle] ei makseta taloudellista tukea”, johon entinen perhehoitaja on todennut, että ”[kantelija] ei kai tiedä edes maksetaanko heille jotakin vai ei”.

Asiakasasiakirjakirjausten mukaan kantelija on myöhemmin 17.4.2019 kertonut sosiaaliohjaajalle, että hän olisi halunnut käydä läpi 8.4.2019 pidetyssä palaverissa erilaiset vaihtoehdot, ”eli mitä käytännössä tarkoittaisi ja miten homma toimisi, jos [perhehoitajat] toimisivat jälkihuollon ohjauksessa”. Kantelija kertoi sosiaaliohjaajalle, että hänestä tuntui, että ”hänen ehdottama vaihtoehto oli tyrmäty jo ennen palaveria”.

3.2.2 Asian arviointi ja johtopäätökset

Kuten jo kohdassa 3.1.3 totesin, nuoren jälkihuollon järjestäminen perustuu pääsääntöisesti jälkihuollon asiakassuunnitelmaan. Tässä tapauksessa kantelijalle tarjottujen ja myönnettyjen tukitoimien jälkikäteistä arviointia vaikeuttaa juuri se, ettei hänelle ole tehty jälkihuoltosuunnitelmaa lastensuojelulain edellyttämällä tavalla.

Minulle toimitettujen asiakirjojen ja asiassa annetun selvityksen valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei jälkihuoltoa ole kaikilta osin suunniteltu yhteistyössä kantelijan kanssa. Kantelija on esimerkiksi 15.1.2019 lähettämässään viestissä pyytänyt sosiaalitoimea selvittämään hänelle sen, voisiko sijaisperhe toimia hänen tukiperheensä. Asiakirjoista ei kuitenkaan käy ilmi, että kantelijalle olisi vastattu asiassa tai, että asiaa olisi yksityiskohtaisesti käsitelty hänen kanssaan.

Muutamaa kuukautta myöhemmin kantelijan tiedustellessa, voiko jälkihuollon palvelut siirtää sijaisperheeltä kunnan sosiaaliohjauksen järjestettäväksi, hänelle on vastattu ja kerrottu, että sosiaaliohjaus on mahdollista ostaa sijaisperheeltä. Neuvottelussa, joka pidettiin 8.4.2019 sovittiin kuitenkin toisin.

Asiakirjoista ei ilmene, että kantelijalle olisi missään vaiheessa kerrottu selkeästi niistä eri vaihtoehtoista ja tavoista, joilla X:n sosiaalitoimen olisi ollut mahdollista järjestää kantelijalle jälkihuollollista tukea kantelijan entiseltä sijaisperheeltä.

Korostan, että sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n mukaan sosiaaliviranomaisen on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.

Sijaishuollon päättyessä ja lapsen siirtyessä jälkihuoltoon, ja jälkihuoltoa tämän jälkeen järjestettäessä, on sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä ja sen alaisella toimivaltaisella viranhaltijalla velvollisuus huolehtia siitä, että jälkihuollossa oleva nuori saa riittävästi ohjausta saadakseen jälkihuollolliset laissa säädetyt oikeutensa turvattua.

Nuorella on erikseen oikeus hakea jälkihuollollista tukea jälkihuoltosuunnitelman mukaisesti ja muihin esittämiinsä jälkihuollollisiin tarkoituksiin. Mikäli nuoren tekemän hakemuksen mukaista tukea ei anneta, on asiasta tehtävä päätös, joka voidaan saattaa muutoksenhakuelimen käsiteltäväksi.

Asiassa annetun selvityksen perusteella kantelijalle ei ole tehty valituskelpoista päätöstä hänen vaadittuaan entisen sijaisperheensä vahvistamista tukiperheeksi itselleen. Päätöstä ei ole ilmeisesti tehty myöskään hänen pyydettään jälkihuoltopalvelujen siirtämistä entisen sijaisperheensä hoidettavaksi. Koska päätöksiä ei ole tehty, kantelijalla ei ole ollut mahdollisuutta saada viranhaltijan tekemiin päätökseen muutosta tekemällä näistä oikaisuvaatimus tai viime kädessä valitus hallinto-oikeuteen.

Mikäli jälkihuollon ohjausta ostetaan esimerkiksi sijaisperheeltä, on viranomaisen järjestettävä kuitenkin lastensuojelulaissa mainitulla tavalla nuorelle vastuutyöntekijä. Sosiaaliohjausta tai sosiaalityötä ei voi siis kokonaisuutena ostaa ulkopuoliselta toimijalta. X:n sosiaaliviranomaisen kirjauksesta (6.6.2019) käykin ilmi, että sosiaaliviranomainen on kertonut sosiaaliohjauksen ostamisen rajoituksista kantelijalle.

Mikäli jälkihuoltoon oikeutettu nuori katsoo tarvitsevansa jälkihuollollista tukea esimerkiksi sijaisperheeltä, on kunnan mahdollista tehdä esimerkiksi jälkihuoltoon liittyvä tukiperhesopimus. Tällöin sosiaaliohjaus ja sosiaalityö ovat edelleen kunnan järjestämisvelvollisuuden piirissä, mutta nuori saa muutoin tukea hänelle tärkeiksi kokemiltaan henkilöiltä.

Kantelukirjoituksesta ja saamastani selvityksestä ilmenee, ettei kantelijalle ole riittävällä tavalla

selvitetty hänelle kuuluvia oikeuksia ja viranomaisen velvollisuuksia asiassa. Mielestäni X:n sosiaaliviranomaisen olisi tullut selvittää kantelijalle paremmin ja yksityiskohtaisemmin niitä vaihtoehtoja, joita jälkihuollon järjestämiseen tulee, erityisesti saatuaan tietää kantelijan toiveista saada jälkihuollollista tukea entiseltä sijaisperheeltään.

Totean myös, että X:n sosiaaliviranomainen on laiminlyönyt edellä mainitulla tavalla päätöksentekovelvollisuutensa kantelijan pyydettyä jälkihuollollisia tukitoimia. Tämän vuoksi hänellä ei ole ollut mahdollisuutta turvautua hänelle laissa säädettyihin oikeusturvakeinoihin.

3.3 Itsenäistymisvarat

3.3.1 Itsenäistymisvarojen kerryttäminen

Lastensuojelulain 77 §:n 1 momentin mukaan, kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle sijoitusta avohuollon tukitoimena, 40 §:ssä tarkoitettua sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, hänen itsenäistymistään varten on kalenterikuukausittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 prosenttia hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Määrää laskettaessa ei lapsilisää kuitenkaan oteta huomioon.

Säännöksen 2 momentin mukaan, jollei lapsella tai nuorella ole sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuja tuloja, korvauksia tai saamia taikka jos ne ovat riittämättömät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla.

Säännöksen 3 momentin mukaan sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat on annettava lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon päättyessä taikka lapsen tai nuoren itsenäistymisen tukemiseen tai turvaamiseen liittyvästä erityisestä syystä viimeistään hänen täyttäessään 25 vuotta.

Säännöksen 4 momentin mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on annettava selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen päätyttyä ja huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytäessä myös sijoituksen aikana.

Kantelija kertoi kirjoituksessaan siitä, ettei osa hänelle tulleesta perhe-eläkkeestä ole mennyt sosiaalitoimelle, vaan on kertynyt hänen edunvalvojan valvomalle tilille ja siirtynyt hänelle hänen täytettyään 18 vuotta. Kantelijan mukaan suurin osa hänelle siirtyneistä varoista on ”edunvalvojan laittamassa jonkinlaisessa rahastotilissä”.

Kantelijan mukaan sosiaalityöntekijä on ”kuitannut” lähes kaikki rahaan liittyvät asiat sillä, että kantelijalle on maksettu perhe-eläkkeet kokonaisuudessaan, joten siksi hänen on maksettava kaikki itse.

Itsenäistymisvarojen kerryttämisestä todetaan lastensuojelulain 77 §:ssa seuraavaa: ”Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle ..., hänen itsenäistymistään varten on kalenterikuukau-

sittain varattava määrä, joka vastaa vähintään 40 % hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Määrää laskettaessa lapsilisiä ei kuitenkaan oteta huomioon.”

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (asiakasmaksulain) 14 § mukaan ”Milloin kunta on järjestänyt henkilölle laitoshoidoa tai -huoltoa taikka perhehoitoa, *voi kunta periä ja nostaa* hänelle tulevat eläkkeet, elinkorot, elatusavut, avustukset tai muut jatkuvat taikka kertakaikkiset tulot, korvaukset tai saamiset siltä ajalta, jonka laitoshoido tai perhehoito kestää. Kunta voi periä ja nostaa mainitut tulot, korvaukset ja saatavat sen estämättä, mitä muussa laissa säädetään sekä käyttää niitä hoidosta, ylläpidosta tai huollosta määrätyn maksun korvaamiseen ottaen kuitenkin huomioon, mitä sellaisten varojen käyttämisestä muualla lailla tai asetuksella säädetään.

Itsenäistymisvaroilla tarkoitetaan lastensuojelulaissa erillisiä varoja, jotka varataan sijaishuollossa olleen lapsen itsenäistymiseen ensisijaisesti jälkihuollon päätyttyä.

X:n kaupungin antamasta selvityksestä käy ilmi, että kantelijan sijaishuollon aikana perintä X:n kaupungille on tehty elatustuesta sekä opintoetuuksista. Näistä 40 % on kerryttänyt kantelijan itsenäistymisvaroja. Selvityksestä käy myös ilmi, että kantelijalle maksettu Kevan eläke (noin 529 €) sekä Kelan eläke (noin 119 €) ovat sijoituksen aikana menneet lyhentämättöminä kantelijan edunvalvojan hallinnoimalle tilille. X:n sosiaalitoimen mukaan ”Kirjausta siitä, miksi näin on toimittu, ei löydy”.

Edelleen X:n kaupungin antaman selvityksen mukaan ”nuoren tilille täysimääräisinä menneet rahat voidaan katsoa ainakin osittain olevan nuoren itsenäistymisvaroja, jotka hänellä on vapaasti käytettävissään”.

Asiassa saadun selvityksen mukaan X:n sosiaalitoimi on siis perinyt lapsen saamasta elatustuesta sekä opintoetuuksista asiakasmaksulain 14 §:n ja lastensuojelulain 77 §:n mukaisesti 60 % hoidon korvaukseksi. Kantelija on saanut mainituista etuuksista 40 %. Nämä ovat kerryttäneet kantelijan itsenäistymisvaroja. Perintää ei ole tehty lapselle tulleista perhe-eläkkeistä, jolloin kantelija on saanut näistä kerääntyneet varat kokonaisuudessaan käyttöönsä sen jälkeen, kun hän on tullut täysi-ikäiseksi. Kuten X:n kaupunki selvityksessään toteaaakin, mainitut varat ovat kantelijan vapaasti käytettävissä siinäkin tapauksessa, että kantelijan edunvalvoja olisi ne aikoinaan sijoittanut rahastoihin.

Koska X:n sosiaalitoimi ei ole asiakasmaksulain nojalla perinyt kantelijalle tulleista eläkkeistä hoidon korvauksia, ovat nämä kantelijalle suoritetut eläkkeet edellä mainitulla tavalla kokonaisuudessaan kartuttaneet kantelijan varallisuutta. Nämä varat eivät kuitenkaan ole lastensuojelulain tarkoittamia itsenäistymisvaroja.

Saadun selvityksen perusteella minulla ei ole aihetta epäillä, että X:n sosiaalitoimi olisi toiminut siten virheellisellä tavalla, että minun tulisi asiaa enemmän tutkia.

3.3.2 Itsenäistymisvaroja ja taloudellista tukea koskeva ohjaus

Kantelija arvosteli sitä, että hän ei pyynnöstään huolimatta saanut tietoa itsenäistymisvarojensa käytöstä.

Nähdäkseni kantelijalle on jäänyt suurelta osin epäselväksi se, missä määrin hän voi saada X:n sosiaalitoimelta taloudellista tukea ja milloin hänen tulee käyttää itsenäistymisvarojaan ja muuta varallisuutta hankkiessaan esimerkiksi hyödykkeitä tai kustantaessaan opintojaan.

X:n kaupungin antamassa selvityksessä todetaan, että ”Nuori oli ennen 8.4.2019 pidettyä palaveria pyytänyt koontia kertyneistä itsenäistymisvaroistaan ja selvitystä siitä mihin itsenäistymisvaroja voidaan käyttää”. Selvityksen mukaan neuvottelussa ei ehditty käymään läpi, mihin kantelijan itsenäistymisvaroja voisi käyttää eikä koontia varoista oltu ehditty tehdä ennen palaveria. Tiedot itsenäistymisvaroista on selvityksen mukaan annettu nuorelle ”heti seuraavan jälkihuollon ohjaajan tapaamisen yhteydessä 16.4.2019”.

Kantelija on X:n kaupungin antaman selvityksen mukaan saanut myös kirjallisen selvityksen siitä mihin itsenäistymisvaroja yleensä käytetään sekä siitä, mitä voidaan muutoin korvata taloudellisena tukena.

Selvityksen mukaan itsenäistymisvarojen käyttöön liittyvässä harkinnassa otetaan huomioon nuorelle mahdollisesti kertyneiden itsenäistymisvarojen määrä, varojen esitetty käyttötarkoitus sekä myös lapsen ja nuoren ikä ja hänen olosuhteensa. Selvityksen mukaan ”Näin ollen kaikkien asioiden suhteen ei voi tehdä vedenpitäviä ohjeita itsenäistymisvarojen tai jälkihuollon taloudellisen tuen myöntämisestä vaan ne arvioidaan aina tapauskohtaisesti”. Myöntämisestä tai epäämisestä tehdään selvityksen mukaan aina päätös.

Kantelijan asiakasasiakirjoihin tehtyjen kirjausten perusteella käy ilmi, että kantelijan kanssa on keskusteltu itsenäistymisvarojen käyttämisestä useasti yksittäisten hankintojen kohdalla.

Asiakasasiakirjoista käy myös ilmi, että kantelija on pyytänyt kirjallista selontekoa yleisesti itsenäistymisvara-asiassa 26.3.2019. Kantelijalle on asiakasasiakirjakirjauksen mukaan annettu kirjallisesti tieto jälkihuollon tuista ja maksuista 17.4.2019.

Selvitys on siis annettu vasta sen jälkeen, kun kantelija on lähettänyt 9.4.2019 X:n kaupungille kopion kantelukirjoituksestaan.

Totean, että asiassa näyttää ilmeiseltä, että vaikka kantelijalle on annettu ainakin jossain määrin ohjausta taloudellisiin asioihin liittyen, sitä ei ole annettu riittävän yksityiskohtaisesti niin, että kantelija olisi selkeästi tiennyt mihin hän voi käyttää itsenäistymisvarojaan. Kun kantelijan jälkihuoltosuunnitelma on jäänyt päivittämättä, on sillä saattanut olla vaikutusta myös kantelijan taloudellisiin asioihin liittyvään ohjaukseen.

Totean, että vaikka jälkihuollon kustannusten korvaamisessa käytetäänkin tapauskohtaista harkintaa, tulee sosiaaliviranomaisen pystyä ohjaamaan jälkihuollon asiakasta taloudellisissa asioissa ja erityisesti itsenäistymisvarojen käytöstä ymmärrettävällä tavalla. Ohjauksessa on myös otettava huomioon, että kysymyksessä on tyypillisesti itsenäistynvä nuori, jolle taloudellisten asioiden hoitaminen ei välttämättä ole tullut vielä tutuksi.

3.3.3 Itsenäistymisvarojen käyttö

Kantelija kertoi, että hän on maksanut itsenäistymisvaroistaan ylioppilaskirjoituksista aiheutuvat kulut (700 €) ja autokoulun. Kantelija toi myös esille, että sosiaalitoimi oli ehdottanut kantelijan

entiselle sijaisäidille sopimuksen sijaan, että itsenäistymisvaroista voitaisiin maksaa korvausta kantelijan loma- ja virkistysmatkoista.

X:n kaupungin antamassa selvityksessä todetaan, että kaikkien nuorten kohdalla itsenäistymisvarojen käytöstä päättää sosiaalityöntekijä nuoren kanssa yhdessä. Selvityksessä todetaan edelleen, että harkinnassa otetaan huomioon ”nuorelle mahdollisesti kertyneiden itsenäistymisvarojen määrä, varojen esitetty käyttötarkoitus sekä myös lapsen ja nuoren ikä ja hänen olosuhteensa”. Selvityksen mukaan itsenäistymisvaroja myönnettäessä pyritään siihen, että varat riittäisivät koko jälkihuollon ajalle. Lisäksi todetaan, että itsenäistymisvarojen myöntämisestä tehdään aina päätös.

Kantelijan ylioppilasmaksun osalta selvityksessä todetaan, että ”Koska tutkintomaksu oli maksettu nuoren itsenäistymisvarakertymistä päätöksellä 91, 19.10.2018 jälkihuollon taloudellisen tuen sijaan, korvataan se nuorelle kaupungin varoista tukemalla seuraavia opintoja vastaavalla summalla”.

Kantelijan loma ja virkistystoiminnan osalta X:n kaupungin selvityksessä todetaan, että ”Jälkihuoltovelvoitteeseen ei kuulu itsenäisesti asuvien nuorten loma ja virkistystoiminnan tukeminen”. Selvityksessä mainitaan, että kantelijan tiedustellessa itsenäistymisvarojen käyttöä virkistysmatkaan X:n sosiaalitoimella ei ollut tiedossaan oikeaa itsenäistymisvarojen kertymää. Selvityksen mukaan X:n sosiaalitoimi ei tuolloin katsonut niiden käyttöä loma- ja virkistystoimintaan järkeväksi.

Totean, että laillisuusvalvojana en voi ottaa kantaa siihen, mihin kantelijan itsenäistymisvaroja on voitu myöntää.

Sosiaaliviranomaisen on huolehdittava siitä, että lastensuojelulain 77 §:n mukaiset itsenäistymisvarat käytetään lapsen tai nuoren itsenäistymistä tukevaan toimintaan ja niihin liittyviin hankintoihin. Sellaisina pidetään esimerkiksi oman asunnon kalustusta, työpaikan saamiseksi tarpeellista ajokorttia sekä opiskeluun tarpeellisia välineitä tai hyödykkeitä. Lisäksi lain esitöissä todetaan, että ennen itsenäistymisvarojen maksamista kunnan tulisi huolehtia lapsen perustarpeista asumisen järjestelyissä riittävällä tavalla, jos lapsella ei ole itsellään riittävästi varoja asumisen perushankintoihin (HE 252/2006 vp. s. 189-190).

Kunnan omaan harkintaan kuitenkin jää, mitä eria päätetään maksaa nuoren itsenäistymisvaroista ja mitkä kustannukset kuuluvat kunnan jälkihuollon taloudellisen tuen piiriin. Harkinnassa on otettava huomioon lapselle kertyneiden itsenäistymisvarojen määrä, varojen esitetty käyttötarkoitus sekä myös lapsen tai nuoren ikä ja hänen olosuhteensa. Nuoren itsenäistymisvaroista ei tule maksaa sellaisia menoja, jotka selvästi kuuluvat kunnan jälkihuollon taloudelliseen tukeen.

Pidän myönteisenä sitä, että X:n kaupunki on keskustellut nuoren kanssa ylioppilastutkintomaksusta ja päättänyt hyvittää sen kantelijalle.

Totean, että sosiaalityöntekijän on arvioitava nuoren kanssa yhdessä itsenäistymisvarojen käyttöä ja keskusteltava asiassa nuoren kanssa. Itsenäistymisvarojen käytöstä voidaan tehdä yhdessä nuoren ja sosiaalityöntekijän kanssa suunnitelma, jonka pohjalta itsenäistymisvarojen

käyttöä voi seurata. Suunnitelma voi selkeyttää edellä kappaleessa 3.3.2 mainittua itsenäistymisvaroihin liittyvää ohjausta ja sen avulla voi paremmin tuoda nuorelle ilmi esimerkiksi niiden ajallista riittävyyttä.

Asiassa oli myös kysymys kantelijan toiveesta saada hänen loma- ja virkistysmatkansa maksetuksi itsenäistymisvaroista. Koska kantelukirjoitus oli tämän osalta yksilöimätön, tyydyn toteamaan itsenäistymisvarojen myöntämisen ja myöntämättä jättämisen osalta lopuksi yleisellä tasolla seuraavaa.

Mikäli sosiaalityöntekijä katsoo nuoren ilmoittaman käyttötarkoituksen olevan asianmukainen, hänen tulee tehdä varojen käyttämisestä päätös. Toisaalta, jos nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä vallitsee erimielisyys itsenäistymisvarojen käytöstä tai niiden maksamisesta, on asiassa tehtävä hallintopäätös, joka voidaan saattaa muutoksenhakua koskevien säännösten mukaisesti muutoksenhakuvelimen tutkittavaksi.

4 TOIMENPITEET

Kiinnitän X:n kaupungin huomiota edellä kohdassa 3.1.3 jälkihuoltosuunnitelman laatimisesta ja päivittämisestä, kohdassa 3.2.2 jälkihuollon tukitoimiin liittyvästä päätöksenteosta ja viranomaisen neuvontavelvollisuudesta sekä kohdassa 3.3.2 itsenäistymisvaroihin liittyvästä ohjauksesta sanottuun.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni X:n sosiaali- ja terveystalvokeskuskeskukselle.